

АЙЗЪК АЗИМОВ ЛЪЖЕЦ

Част 0 от „Разкази за работи“

Превод от английски: [Неизвестен], 1965

chitanka.info

ТРИТЕ ЗАКОНА НА РОБОТЕХНИКАТА

1. Роботът не може да причини или с бездействието си да допусне да бъде причинена вреда на човека.

2. Роботът трябва да се подчинява на командите, които му дава човекът, освен в случаите, когато тези команди противоречат на Първия закон.

3. Роботът трябва да се грижи за своята безопасност, ако това не противоречи на Първия и Втория закон.

Из „Ръководството
по роботехника“, 56-то
издание, 2058 година.

Алфред Ленинг разпали старателно пурата си, но пръстите му леко трепереха. Сви сериозно побелелите си вежди, а после каза, пускайки кълба дим:

— Да, той чете мислите, можете да бъдете сигурни. Но защо? — и погледна главния математик Питър Богерт. — Е?

Богерт приглади с две ръце черната си коса.

— Това е тридесет и четвъртият робот от модела РБ, Ленинг. Всички останали напълно отговаряха на нормите.

Третият човек, който седеше на масата, се намръщи. Милтън Аш беше най-младият от ръководството на фирмата „Ю. С. Роботс енд Механикъл Мен Корпорейшън“ и много се гордееше с това.

— Слушайте Богер! Гарантирам, че той е монтиран съвсем правилно, от начало до край!

Дебелите устни на Богер се разтеглиха в покровителствена усмивка.

— Гарантирате? Ако можете да отговаряте за цялата линия на монтажа, вие трябва да бъдете повишен. Според най-точни пресмятания за производството на един позитронен мозък са необходими седемдесет и пет хиляди двеста и тридесет и четири

операции, успехът на всяка от които зависи от различен брой фактори — от пет до сто и пет. Ако е нарушен сериозно макар и само един от тях, мозъкът се бракува. Цитирам собствените ни проспекти.

Милтън Аш почервения и искаше да отговори нещо, но го прекъсна четвърти глас.

— Ако почнем да си стоварваме вината един друг, аз си отивам...

— Ръцете на Сюзан Келвин здраво стягаха нейните колена, бръчките около тънките ѝ бледи устни бяха станали по-дълбоки. — Създали сме робот, който чете мислите, и ми се струва, че би трябвало да си изясним как той е получил тази способност. А няма да постигнем това, ако крещим: „Вие сте виновен!“, „Аз съм виновен!“

Студените ѝ сиви очи се спряха на Аш и той се усмихна.

Ленинг също се усмихна и както винаги в подобни случаи неговата дълга бяла коса и малките му хитри очи му придаваха прилика с библейски патриарх.

— Вярно, доктор Келвин.

Гласът му внезапно зазвуча решително:

— Съвсем накратко положението е следното. Произведохме позитронен мозък, който не трябваше да се отличава от останалите, а притежава забележителната способност да приема вълните, излъчвани от човека в процеса на мисленето. Ако знаем как се е случило това, то би означавало извънредно важен етап в развитието на роботехниката за десетилетия напред. Но ние не знаем и трябва да го изясним. Ясно ли е?

— Мога ли да изкажа едно предположение? — попита Богерт.

— Говорете.

— Струва ми се, че докато си изясним тази история — а като математик смятам, че това ще бъде дяволски сложно, — трябва да пазим съществуването на РБ-34 в тайна. Дори от служителите във фирмата. Ние, началниците на отдели, трябва да се справим с тази задача сами, а колкото по-малко знаят останалите...

— Богерт е прав — каза доктор Калвин. — Откакто Междупланетният кодекс допуска роботите да се изпробват в завода, преди да бъдат изпратени в космическите станции, пропагандата против роботите се засили. И ако някой узнае, че роботът може да чете мисли, а ние още не сме господари на положението, някой би могъл да направи от това солиден капитал.

Продължавайки да смучи пурата си, Ленинг кимна със сериозен вид. Той се обърна към Аш:

— Вие казахте, че сте били сам, когато сте открили, че той чете мислите?

— Бях сам и се изплаших почти до смърт. Току-що слезлият от монтажната маса РБ-34 бе изпратен при мен. Груповият майстор беше отишъл някъде и аз сам го поведох към стенда за изпробване.

Аш се запъна и на устните му се появи слаба усмивка:

— Не ви ли се е случвало да разговаряте мислено с някого, без да си давате сметка за това?

Никой не отговори и той продължи:

— Вие знаете, човек отначало не обръща внимание. Той ми каза нещо — нещо напълно логично и разумно. И вече почти бяхме стигнали до стенда, когато си дадох сметка, че аз не бях му казал нищо. Разбира се, мислех си за това, за онова, но това е друго нещо, нали? Затворих го и изтичах при Ленинг. Представете си — редом с вас върви този робот, чете спокойно мислите ви и се рови в тях! Страшно се смутих.

— Как не! — замислено каза Сюзан Келвин. Погледът ѝ се спря с необикновено внимание на Аш. — Ние така сме свикнали нашите мисли да са известни само на нас самите...

— Значи за това знаем само четиримата — нетърпеливо се намеси Ленинг. — Отлично. Трябва да разследваме случая по строга система. Аш, вие проверете линията на монтажа — цялата, отначало до край. Трябва да изключите всички операции, при които грешка е била невъзможна, и да съставите списък на ония, при които е можело да бъде допусната грешка. Посочете характера на евентуалната грешка и нейната предполагаема величина.

— Как си представяте тая работа? — промърмори Аш.

— Няма как! Разбира се, няма сам да се занимавате с това — ако потръбва, ще мобилизирате хората си, всички до един. И да не изпълните плана, не е страшно. Но те не трябва да знаят защо се върши това, ясно ли е?

— Хм, да — устата на младия инженер се изкриви в усмивка. — Все пак ще има доста работа.

Ленинг се обърна заедно със стола си към Келвин.

— Вие трябва да пристъпите към задачата от другия край. Вие сте нашият робопсихолог, трябва да изследвате самия робот и да изхождате от това. Опитайте се да изясните как върши той това. Узнайте всичко, което е свързано с телепатичните му способности, докъде се простират те, как влияят на неговото мислене и изобщо как се отразява това на стандартните му работни качества. Ясно ли е?

Ленинг не изчака отговора.

— Аз ще ръководя работата и ще се занимавам с математическата обработка на резултатите. — Той яростно смукна от пурата и през дима прозвуча останалото: — В това, разбира се, ще ми помогне Богерт.

Продължавайки да полира ноктите на месестите си ръце, Богерт меко отговори:

— Разбира се! Така или иначе аз разбирам малко от тая работа.

— Е, аз почвам. — Аш отмести стола си и стана. На приятното му младежко лице се появи подигравателна усмивка. — На мен се падна най-мръсната работа, така че по-добре да не я отлагам. Довиждане!

Сюзан Келвин отговори с едва забележимо кимване, но погледът ѝ го съпровождаше, докато вратата се затвори зад него. Тя нищо не отговори, когато Ленинг каза:

— Доктор Келвин, не искате ли още сега да отидете и да видите РБ-34?

Когато се чу тихият звук на отварящата се врата, роботът РБ-34 вдигна фотоелектрическите си очи от книгата и скочи. В стаята влезе Сюзан Келвин. Тя се спря, за да поправи огромния надпис на вратата „Вход забранен“, след това се приближи до робота.

— Ерби, донесох ти някои материали за хиператомните двигатели. Искаш ли да ги видиш?

РБ-34 (или още Ерби) взе от ръцете ѝ трите тежки тома и отвори единия от тях.

— Хм! „Хиператомната теория“...

Мърморейки нещо, той почна да прелиства книгите, а след това каза разсеяно:

— Седнете, доктор Келвин! Това ще отнеме няколко минути.

Тя седна и започна да наблюдава внимателно Ерби, който се настани от другата страна на масата и се залови да изучава системно трите книги.

След половин час той ги отмести настрана.

— Разбира се, аз знам защо сте ми го донесли.

Устните на Сюзан Келвин леко трепнаха в ъглите.

— Така си и мислех. С теб е трудно да се надлъгва човек, Ерби — ти непрекъснато си една крачка пред мене.

— Тези книги са същите, както и останалите. Те просто не ме интересуват. Във вашите учебници няма нищо. Вашата наука е просто маса от събрани факти, скрепени някакси от някакво подобие на теория. Всичко това е толкова невероятно просто, че едва ли заслужава внимание. Мене ме интересува вашата белетристика, преплитането и взаимодействието на човешките подбуди и чувства... — той направи неопределен жест с мощната си ръка, търсейки подходящата дума.

— Струва ми се, че разбирам — прошепна доктор Келвин.

— Виждате ли, аз чета мислите — продължи роботът, — а вие не можете да си представите колко сложни са те. Аз не мога да ги разбера всички, защото моето мислене има толкова малко общо с вашето. Но аз се старая, а вашите романи ми помагат.

— Да, но ме е страх, че когато се запознаеш с някои преживявания по съвременните сантиментални романи — в гласа ѝ се долавяше горчивина, — ти ще сметнеш нашите истински мисли и чувства за скучни и безцветни.

— Нищо подобно!

Внезапният енергичен отговор я накара да скочи на крака. Тя почувствува, че се изчервява, и със страх си помисли: „Той сигурно знае!“

Ерби се беше вече успокоил и с тих, почти напълно лишен от металически тембър глас каза:

— Разбира се, аз знам за това, доктор Келвин! Вие постоянно мислите за него, как мога да не знам?

— Ти... говорил ли си някому за това? — грубо попита тя.

— Разбира се, не! — искрено се учуди той и прибави. — Никой не ме е питал.

— Тогава ти навярно ме смяташ за глупава?

— Не! Това е нормално чувство.

— Може би затова е толкова глупаво. — Сега гласът ѝ звучеше замислено и печално. Под непроницаемата маска на доктора на науките за миг проблесна жената. — Не може да се каже, че съм... привлекателна...

— Ако имате предвид чисто физическата привлекателност, за това не мога да съдя. Но във всеки случай знам, че има и други видове привлекателност.

— ... Нито пък млада... — Тя сякаш не чуваше робота.

— Вие нямате още четиридесет — в гласа на Ерби се появи тревога и настойчивост.

— Тридесет и осем, ако броим годините; цели шестдесет, ако говорим за емоционалното възприемане на живота. Аз все пак съм психолог. А той — продължи тя с горчивина — е на тридесет и пет, а изглежда още по-млад. Нима мислиш, че той вижда в мен нещо особено?

— Вие се лъжете! — Стоманеният юмрук на Ерби се стовари с трясък върху пластмасовата повърхност на масата. — Слушайте...

Но Сюзан Келвин яростно се нахвърли върху него. Ожесточението и болката в очите ѝ избухнаха като ярък пламък:

— Я го виж! Какво знаеш ти за това — ти, машино! За теб аз съм модел, интересна буболечка със своеобразни мисли, които ти виждаш като на длан. Прекрасен пример за разбити надежди, нали? Почти като в книгите!

Сухите ѝ ридания постепенно затихнаха.

Роботът се сви под този напор. Той умолително клатеше глава:

— Моля, изслушайте ме! Ако искате, аз бих могъл да ви помогна!

— Как? — Устните ѝ се изкривиха. — Като ми дадеш добър съвет ли?

— Не, не така. Аз просто знам какво мислят другите хора, например Милтон Аш.

Настъпи продължително мълчание. Сюзан Келвин седеше с наведена глава.

— Не искам да знам какво мисли той — въздъхна тя. — Мълчи.

— А на мен ми се струва, че вие бихте искали да знаете какво мисли той.

Тя все още седеше с наведени очи, но дишането ѝ се бе зачестило.

— Ти говориш глупости — прошепна тя.

— Защо? Искам да ви помогна. Милтън Аш... — Той се спря.

Тя вдигна глава:

— Е?

— Той ви обича — тихо каза роботът.

Цяла минута доктор Келвин гледа робота мълчаливо, с широко отворени очи.

— Ти грешиш! Разбира се, грешиш! Отде накъде?

— Наистина ви обича. Това не може да се укрие от мене.

— Но аз съм толкова... толкова... — Тя се запъна.

— Той гледа надълбоко — той цени интелекта. Милтън Аш не е от ония, които се женят за прическа и мили очички!

Сюзан Келвин запремига. Тя проговори не изведнъж и гласът ѝ трепереше.

— Но той никога и никак не е проявявал...

— А вие дали ли сте му възможност за това?

— Как бих могла? Никога не съм мислила...

— Виждате ли!

Сюзан Келвин млъкна, след това внезапно вдигна глава:

— Преди половин година при него в завода идва една девойка. Стройна блондинка. Струва ми се, че беше красива. И, разбира се, едва знаеше таблицата за умножението. Той цял ден си придава важност пред нея, като се опитваше да ѝ обясни как се правят работи. — Гласът ѝ зазвуча грубо. — Естествено тя нищо не разбра! Коя е тя?

Без да се колебае, Ерби отговори:

— Знам кого имате предвид. Тя е негова братовчедка. Уверявам ви, тук няма никакви романтични отношения.

Сюзан Келвин стана с почти момичешка лекота.

— Колко странно! Именно това се опитвах да си внуша понякога, макар никога да не съм го мислила сериозно. Значи това е истина!

Тя изтича при Ерби и хвана с две ръце студената му тежка ръка.

— Благодаря ти, Ерби — прошепна тя с глас, леко прегракнал от възмущение. — Не говори никому за това. Нека това бъде наша тайна. Благодаря ти още веднъж.

Тя стисна конвулсивно безчувствените металически пръсти на Ерби и излезе.

Ерби бавно обърна поглед към сложения настрана роман. Никой не би могъл да прочете мислите му.

Милтън Аш се протегна бавно, с удоволствие, при което ставите му изпукаха, след това се втрени свиреп в Питър Богерт.

— Слушайте — каза той, — аз си блъскам с това главата вече цяла седмица и през цялото време почти не съм спал. Колко да се занимавам още? Вие като че ли казахте, че цялата работа е в позитронното бомбардиране във вакуумната камера Д?

Богерт деликатно се прозя и погледна с интерес белите си ръце.

— Да. Аз попаднах на следа.

— Знам какво значи, когато математик казва това. Колко ви е останало още?

— Всичко зависи...

— От какво? — Аш се просна в креслото и протегна дългите си нозе.

— От Ленинг. Старецът не е съгласен с мене. — Той въздъхна. — Малко е изостанал от живота, ето къде е работата. Държи се за своята обожаема матрична механика, а този въпрос изисква по-мощни математически средства. Той е толкова упорит.

Аш промърмори сънливо:

— А защо да не попитаме Ерби и да не ликвидираме цялата история?

— Да попитаме робота? — Богерт вдигна вежди в недоумение.

— Че какво? Нима старата не ви каза?

— Имате предвид Келвин.

— Е, да! Самата Сюзи. Ами че този робот е магьосник и чародей в математиката. Той знае всичко за всичко и още нещо свръх това. Решава на ум тройни интеграли и си играе с тензорния анализ.

Математикът го погледна скептично:

— Сериозно ли говорите?

— Разбира се! Цялата мъчнотия е там, че този глупак не обича математиката, а предпочита сантименталните романи. Честна дума! Да

бяхте видели само какви дивотии му влачи Сюзан — „Пурпурната страст“, „Любов в космоса“...

— Доктор Келвин не ни е казвала нито дума за това.

— Тя още не е престанала да го изследва. А вие я познавате. Обича да пази всичко в тайна. Докато тя самата разкрие главната тайна.

— Но на вас тя е казала.

— Да, веднъж се разприказва... Напоследък я виждам често. — Той широко отвори очи и се намръщи:

— Слушайте, Боги, не забелязвате ли нещо странно у нея напоследък?

Богерт се усмихна подигравателно.

— Почна да си черви устните. Това ли имате предвид?

— Остави това! Забелязах го — устните, очите и на всичко отгоре и се пудри. А и видът ѝ се промени! Но не говоря за това. Не мога изобщо да го определя точно. Тя говори така, сякаш е много щастлива...

Той помисли малко и сви рамене.

Богерт си позволи да се ухили похотливо. За учен, който вече е прехвърлил петдесетте, не беше лошо изпълнено.

— Може би е влюбена.

Аш отново затвори очи.

— Вие сте полудели, Боги. Идете и поговорете с Ерби. Ще остана тук и ще подремна.

— Добре. Но не мисли, че е много приятно един робот да ме учи какво да правя. А и едва ли той е способен за това.

В отговор се чу леко хъркане.

Ерби внимателно слушаше, докато Питър Богерт с пъхнати в джобовете ръце говореше с престорено равнодушие:

— Така стои работата. Казаха ми, че ти разбираш тези неща, и аз те питам повече от любопитство. Допускам, че в хода на моите разсъждения има няколко съмнителни звена, които доктор Ленинг не иска да приеме. Така че картината все още е не много пълна.

Роботът не отговаряше и Богерт каза:

— Е?

— Не виждам грешка — Ерби се взираше в изпълнените с изчисления листове.

— Навярно ти нищо не можеш да прибавиш към това?

— Не смея и да се опитвам. Вие сте по-добър математик от мен и... Изобщо не бих искал да се посрамя.

Усмивката на Богерт беше леко самодоволна.

— Така си и мислех. Разбира се, въпросът е сериозен. Да забравим за тона.

Той смачка листовите, хвърли ги в сметопровода и се обърна, за да си върви, но след това промени решението си.

— Впрочем...

Роботът чакаше. Изглежда Богерт с мъка намираще думите.

— Тук има нещо... изобщо, може би, ти би могъл...

Той млъкна. Ерби спокойно каза:

— Вашите мисли са объркани, но няма никакво съмнение, че имате предвид доктор Ленинг. Глупаво е да се колебаете. Щом се успокоите, аз ще разбера какво искате да питате.

С привычно движение ръката на математика се плъзга по пригладената коса.

— Ленинг скоро ще навърши седемдесет — каза той, сякаш това обясняваше всичко.

— Зная.

— И той вече близо 30 години е директор на завода.

Ерби кимна.

— Искам да кажа — в гласа на Богерт се появиха умолителни нотки — ти навярно знаеш... не мисли ли той да подаде оставка? Здравословното състояние например или нещо друго...

— Точно така — само каза Ерби.

— Ти знаеш?

— Разбира се.

— Тогава... хм... няма ли да ми кажеш...

— Щом питате, да — роботът говореше, сякаш в това нямаше нищо особено. — Той вече е подал оставка!

— Какво? — едва чуто каза Богерт. Голямата глава на учения се издаде напред. — Повтори!

— Той вече е подал оставка — последва спокойният отговор, — но тя още не е влязла в сила. Той иска, разбирате ли, да разреши

проблемата... хм... мене. Когато това стане, той е готов да предаде директорските функции на своя приемник.

Богерт силно въздъхна.

— А неговият приемник? Кой е той?

Той пристъпи съвсем близо до Ерби. Очите му бяха приковани като омагьосани към безизразните червеникави фотоелементи, които служеха за очи на робота.

Чу се спокойният отговор:

— Бъдещият директор сте вие.

Напрежението на лицето на Богерт се смени с някакво подобие на усмивка.

— Приятно ми е да го чуя. Аз се надявах на това и го очаквах. Благодаря ти, Ерби.

До пет часа сутринта Питър Богерт не стана от бюрото си. В девет той отново се залови за работа. Непрекъснато вземаше от лавицата над бюрото справочник след справочник. Бавно, почти незабележимо растеше купът от готови изчисления, затова пък на пода се бе образувала цяла камара от смачкани изписани листове.

Точно по обед Богерт погледна още веднъж последния резултат, потърка налетите си с кръв очи, прозя се и се протегна.

— Колкото повече напредваш, толкова по-зле върви. По дяволите!

Той чу, че вратата се отвори, обърна се и кимна на влезлия Ленинг. Пукайки със ставите на изкривените си пръсти, директорът огледа неразтребената стая и сви вежди.

— Нов път? — попита той.

— Не — последва предизвикателният отговор. — Да не би старият да е лош?

Ленинг не отговори. Той удостои само с бегъл поглед най-горния лист на бюрото на Богерт. Запалвайки пура, той каза:

— Келвин говори ли с вас за работа? Той е математически гений. Интересно.

Богерт шумно изпусна въздух.

— Чух. Но Келвин по-добре да се занимава с робопсихологията. Аз проверих Ерби по математика, той едва се справи с интегралното и

диференциалното смятане.

— Келвин е стигнала до друг извод.

— Тя е луда.

— Аз също стигнах до друг извод.

Очите на директора зловещо се свиха.

— Вие? — гласът на Богерт стана груб. — За какво говорите?

— Цялата сутрин се занимавах с Ерби. Той може да прави такива неща, за каквито вие и не подозирате.

— Нима?

— Не вярвате ли? — Ленинг извади от джоба на жилетката си лист хартия и го разгъна. — Това не е моя почерк, нали?

Богерт се взря в едрите ъгловати цифри, с които беше изписан листът.

— На Ерби ли е?

— Да. И, както можете да забележите, той се занимава с интегриране на вашето двадесет и второ уравнение за времето. И той — Ленинг почука с жълтия си нокът по последния ред, — той стигна до същото заключение, както и аз, четири пъти по бързо. Вие нямахте право да пренебрегнете ефекта на Лингер при позитронното бомбардиране.

— Аз не го пренебрегнах. За бога, Ленинг, разберете, че това изключва...

— Да, разбира се, вие обяснихте това. Вие приложихте преходното уравнение на Митчел, нали? Но тук то е неприложимо.

— Защо?

— Първо, вие използвате хипермними величини.

— Какво общо има това тук?

— Уравнението на Митчел не върши работа, ако...

— Вие сте полудели! Ако прочетете статията на самия Митчел в „Записки на Фар...”

— Това е излишно. Аз от самото начало казах, че ходът на неговите разсъждения не ми харесва и Ерби е съгласен с мен.

— Но тогава нека тази машина ви реши цялата проблема — закрещя Богерт. — Защо тогава идвате при глупак като мене?

— Там е работата, че Ерби не може да реши проблемата. Но щом дори той не може, още по-малко можем ние самите. Ще предадем въпроса в Националния съвет. Тук ние сме безсилни.

Богерт скочи, като прекатури креслото. Лицето му бе почервенияло.

— Вие няма да направите това.

Ленинг също почервения.

— Вие ли ми нареждате какво да правя и какво да не правя?

— Именно — отговори Богерт, скърцайки със зъби. — Аз реших проблемата и вие няма да ми я измъкнете изпод носа, ясно ли е? Не мислете, че не разбирам истинските ни подбуди — вие, изсъхнало изкопаемо. Разбира се, вие по-скоро ще пукнете, но няма да признаете, че аз съм решил проблемата за телепатията на роботите.

— Вие сте идиот, Богерт. Още малко и ще ви уволня за нарушение на дисциплината.

Устните на Ленинг се тресяха от гняв.

— Вие няма да направите това, Ленинг. Когато притежаваме робот, който чете мислите, тайни не може да има. Така че не забравяйте, аз знам всичко за вашата оставка.

Пепелта от пурата на Ленинг потрепери и падна. Веднага след това я последва и самата пура.

— Какво? Какво...

Богерт се усмихна злорадо:

— И аз съм новият директор, разбрахте ли. Това ми е много добре известно. Дявол да ви вземе, Ленинг! Парада ще командвам аз, иначе ще се забъркате в такава каша, каквато не сте сънували.

Ленинг отново върна способността си да говори и закрещя:

— Вие сте уволнен, чувате ли? Вие сте освободен от всички функции! С вас е свършено, разбирате ли?

Богерт се усмихна още по-широко.

— Е, каква полза от това? Вие нищо няма да постигнете. Всички козове са в моите ръце. Знам, че сте подали оставка. Ерби ми каза, а той го знае от вас.

Ленинг с мъка си наложи да говори спокойно. Изглеждаше стар, много стар, от умореното му, пожълтяло като на мъртвец лице беше изчезнал всякакъв цвят.

— Трябва да поговоря с Ерби. Той не е можел да ви каже подобно нещо. Вие играете на едро, Богерт. Но аз ще разкрия картите ви. Да вървим.

Богерт сви рамене.

— При Ерби? Добре. Добре, дявол да го вземе!

Точно по обед същия ден Милтън Аш вдигна очи и каза:

— Схванахте ли идеята ми? Не стана много сполучливо, но ще изглежда приблизително така. Чудесна къщичка и ще ни излезе почти без пари.

Сюзан Келвин го погледна нежно.

— Тя действително е красива — въздъхна тя. — Често съм мечтала... — Гласът ѝ секна.

Аш оживено продължаваше, отмествайки моливите настрана:

— Разбира се, ще трябва да дочакам отпуската. Остават само две седмици, но заради тази работа с Ерби всичко увисна във въздуха. — Той сведе очи. — Освен това има още нещо... Но то е тайна.

— Тогава не говорете.

— А, все едно. То сякаш напират отвътре — така ми се иска да го кажа на някого. И може би най-добре е... хм... да се доверя именно на вас.

Той се усмихна плахо. Сърцето на Сюзан Келвин затрепери, но тя се страхуваше да каже каквото и да било.

— Откровено казано — Аш се беше приближил до нея заедно със стола си и говореше с поверителен шепот, — тази къщичка не е само за мене. Ще се женя! Какво ви стана?

Той скочи.

— Не, нищо — ужасното замайване беше изчезнало, но ѝ беше трудно да говори. — Ще се жените? Искате да кажете...

— Разбира се! Време е вече, нали? Помните ли онази девойка, която идва тук миналото лято? За нея! Но вие не сте добре! Вие...

— Глава ме боли — със слабо движение Сюзан Келвин го отблъсна от себе си. — Това често... ми се случва напоследък. Искам... разбира се, да ви поздравя. Много се радвам...

Неумело поставеното червило изпъкна върху побелялото ѝ лице на две грозни петна. Всичко наоколо ѝ отново се завъртя.

— Извинете ме... моля... — промърмори тя и излезе, залитайки, без да вижда нищо. Катастрофата стана внезапно, като на сън и беше невероятно, кошмарно мъчителна.

Но как е могло да се случи това? Нали Ерби каза...

А Ерби знае! Той може да чете мислите!

Тя се опомни едва когато се облегна на вратата, дишайки с мъка, и видя пред себе си металическото лице на Ерби. Тя не усети как изкачи два етажа по стълбата — всичко стана за миг, като на сън.

Като на сън!

Немигащите очи на Ерби я гледаха и червеникавите им кръгове приличаха на мъждиво светещи кошмарни кълба.

Той говореше нещо и тя почувствува как до устните ѝ се допря студена чаша. Изпи една глътка и потрепервайки, дойде малко на себе си. Ерби продължаваше да говори и в гласа му се чувствуваше вълнение — болка, уплаха, молба. Думите почнаха да стигат до нейното съзнание.

— Всичко това е сън — говореше той — и вие не трябва да му вярвате. Вие скоро ще се събудите и ще се смеете над себе си. Той ви обича, казвам ви. Обича ви, обича ви! Но не тук! Не сега! Този свят е илюзия.

Кимайки с глава, Сюзан Келвин шепнеше:

— Да. Да!

Тя се вкопчи в ръката на Ерби, притисна се до нея, долепи лице до хладната стомана и отворила широко очи, повтаряше непрекъснато:

— Това не е истина, нали? Това не е истина...

Сюзан Келвин не помнеше как дойде на себе си. Сякаш от някакъв мъгляв, нереален свят тя попадна под ярка слънчева светлина. Отблъсквайки тежката ръка от себе си, тя широко отвори очи.

— Какво правиш? — Гласът ѝ заглъхна в дрезгаво стенание. — Какво правиш?

Ерби се стъписа.

— Искам да ви помогна.

Келвин се втренчи в него.

— Да ми помогнеш? Как? Като ми казваш, че това е сън? Като се опитваш да ме направиш шизофреничка? — Тя се изопна истерично. — Това не е сън! Ох, да беше сън!

Внезапно тя изохка.

— Почакай! Ах! Разбирам! Господи, това е толкова очевидно...

В гласа на робота се долови ужас:

— Но аз трябваше...

— А аз ти повярвах! И на ум не ми дойде...

Високите гласове зад вратата накараха Сюзан Келвин да млъкне. Тя се отдръпна, свивайки конвулсивно юмруци, и когато Богерт и Ленинг влязоха, тя стоеше до прозореца в дъното на стаята. Но нито единият, нито другият ѝ обърнаха каквото и да било внимание.

Те се приближиха до Ерби едновременно. Ленинг беше гневен и нетърпелив, Богерт — студено язвителен. Директорът заговори пръв:

— Ерби, изслушай ме!

Роботът се обърна към стария директор.

— Да, доктор Ленинг.

— Говорил ли си за мен с доктор Богерт?

— Не, сър — отговори роботът след малко. Усмивката изчезна от лицето на Богерт.

— Какво? — Богерт излезе напред и застана разкрачен пред робота. — Повтори какво ми каза вчера.

— Казах, че... — Ерби млъкна. Някъде дълбоко в неговия механизъм затрептя металическа мембрана и произведе тих, нестроен звук.

— Но ти каза, че той е подал оставка! — изкрещя Богерт. — Отговаряй!

Богерт замахна яростно, но Ленинг го отблъсна:

— Насила ли ще го карате да излъже?

— Вие го чухте, Ленинг! Той беше готов да признае и се спря. Отдръпнете се! Искам да изтръгна истината от него, ясно ли е?

— Аз ще го попитам! — Ленинг се обърна към робота. — Добре, Ерби. — По-спокойно. Подал ли съм оставка?

Ерби го гледаше мълчаливо и Ленинг настойчиво повтори:

— Подал ли съм оставка?

Едва забележимо роботът поклати отрицателно глава. Друг отговор те не получиха. Учените се изгледаха един друг. Враждебността в погледите им беше почти осезаема.

— Интересна работа — сърдито извика Богерт, — да не би да е онемял? Нали умееш да говориш, ей ти, чудовище?

— Аз умея да говоря — с готовност отговори роботът.

— Отговаряй тогава. Каза ли ми, че Ленинг е подал оставка? Подал ли е той оставка?

Отново настъпи мълчание. След това в далечния край на стаята внезапно се раздаде смях. Сюзан Келвин се смееше с рязък, почти

истеричен смях. Двамата математици потрепериха и Богерт я изглежда втренчено:

— Тук ли сте били... И какво смешно има в това?

— Нищо — гласът ѝ звучеше не съвсем естествено. — Просто не само аз съм се хванала на въдицата. Тримата най-големи роботехници в света се хванаха в един и същ елементарен капан. Иронията на съдбата, нали? — Тя прокара бледата си ръка по челото и тихо прибави:

— Но това не е смешно!

Мъжете още веднъж се изгледаха, но този път с вдигнати в недоумение вежди.

— За какъв капан говорите? — попита Ленинг принудено. — Да не би да се е случило нещо с Ерби?

— Не — тя бавно се приближаваше към тях — с него всичко е в ред. Цялата работа е в нас.

Тя неочаквано се обърна към робота и кресна пронизително:

— Махай се от тук! Иди в другия край на стаята, да не те гледам!

Ерби се сви под яростния ѝ поглед и, тракайки, бързо се отдалечи.

— Какво значи това, доктор Келвин? — враждебно попита Ленинг.

Тя саркастично заговори:

— Вие, разбира се, знаете Първия закон на роботехниката?

— Разбира се — раздразнено каза Богерт. — „Роботът не може да причини или с бездействието си да допусне да бъде причинена вреда на човека“.

— Колко изящно е изразено — насмешливо продължи Келвин. — А каква вреда?

— Е... всякаква.

— Виждате ли! Всякаква! А какво е разочарованието? А разколебаната увереност в себе си? А крахът на надеждите? Това вредно ли е?

Ленинг се намръщи:

— Откъде може роботът да знае?...

Той изведнъж се запъна.

— Сега и вие се сетихте, нали? Този робот чете мислите. Смятате ли, че той не знае как може да засегне човека? Смятате ли, че

ако му зададете въпрос, той няма да отговори именно това, което искате да чуете? Нали всеки друг отговор ще ни бъде неприятен и нали Ерби знае това?

— Боже мой — промърмори Богерт.

Келвин го погледна подигравателно.

— Предполагам, че вие сте го попитали, дали Ленинг е подал оставка. Вие сте искали да чуете „да“ и Ерби е отговорил именно така.

— И навярно затова — каза Ленинг с глас, лишен от всякакъв израз — той нищо не ни отговори преди малко. Той не можеше да даде отговор, който би засегнал един от нас.

Настъпи кратко мълчание. Мъжете гледаха замислено робота, който се беше свил в своето кресло до шкафа с книгите и стискаше глава с ръцете си.

Сюзан Келвин упорито гледаше в пода.

— Той е знаел всичко това. Този... този дявол знае всичко — дори онова, което се е случило с него при монтажа.

Ленинг я погледна.

— Тук грешите, доктор Келвин. Той не знае какво се е случило. Аз го питах.

— Е, и какво? — извика Келвин. — Вие просто не сте искали той да ви подсказва решението. Ако машината би направила това, което вие не можете, това би ви изложило в собствените ви очи. А вие питаете ли го? — обърна се тя към Богерт.

— В известно отношение... — Богерт се изкашля и почервения. — Той каза, че не е силен в математиката.

Ленинг се засмя тихо, а Келвин се усмихна язвително. Тя каза:

— Аз ще го попитам! Мен неговият отговор нямаше да засегне.

С висок, повелителен глас тя каза:

— Ела тук!

Ерби стана и се приближи нерешително.

— Смятам, че ти знаеш в кой именно момент на монтажа се е появил страничен фактор или е бил пропуснат един от необходимите?

— Да — едва чуто отговори Ерби.

— Почакайте — сърдито се намеси Богерт. — Това не е непременно така. Просто на вас ви се иска да го чуете и Ерби не може да ви откаже.

— Не ставайте магаре — отговори Келвин. — Той знае математиката, във всеки случай, не по-зле от вас двамата с Ленинг, щом може да чете мислите. Не ми пречете.

Математикът млъкна, а Келвин продължи:

— Хайде, Ерби! Ние чакаме! Господа, готови ли сте?

Но Ерби млъкеше. В гласа на психолога прозвуча тържество.

— Защо не отговаряш, Ерби?

Роботът неочаквано каза:

— Не мога. Вие знаете, че не мога! Доктор Богерт и доктор Ленинг не искат!

— Те искат да узнаят решението.

— Но не от мен.

Ленинг произнесе бавно и ясно:

— Не ставай глупак, Ерби. Ние искаме да ни го кажеш.

Богерт рязко кимна.

В гласа на Ерби се долови отчаяние:

— Защо ми говорите така? Нима не разбирате, че аз виждам дълбоко от повърхността на вашия мозък? Там, дълбоко в него, вие не искате. Аз съм машина, на която придават подобие на живот само позитронните взаимодействия в моя мозък, който е изработен от човека. Вие не можете да излезете по-слаби от мене и да не почувствувате унижение. Това лежи дълбоко във вашия мозък и не може да бъде заличено. Не мога да ви подсказва решението.

— Ние ще излезем — каза Ленинг. — Кажи го на Келвин.

— Все едно — възбудено каза Ерби, — вие ще знаете, че отговорът е бил даден от мен.

— Но ти разбираш, Ерби — намеси се Келвин, — че въпреки това доктор Ленинг и доктор Богерт искат да решат проблемата.

— Но сами! — настояваше Ерби.

— Но те искат и това, че ти знаеш решението и не го казваш, също ги засяга. Разбираш ли?

— Да! Да!

— А ако го кажеш, също ще им бъде неприятно.

— Да! Да!

Ерби бавно отстъпваше назад, а крачка по крачка след него вървеше Сюзан Келвин. Мъжете, вцепенени от изумление, мълчаливо го наблюдаваха.

— Те не можеш да кажеш — бавно повтаряше Келвин, — защото това ще ги обиди, а ти не трябва да ги обидиш. Но ако не кажеш, това също ще ми бъде неприятно, така че трябва да кажеш. А ако кажеш, те ще се обидят, а ти не трябва да ги обидиш, така че не можеш да кажеш; но ако не кажеш, ти им причиняваш вреда, така че трябва да кажеш; но ако кажеш, ти причиняваш вреда, така че не трябва да кажеш; но ако не кажеш, ти...

Ерби притисна гръб до стената, след това падна на колене.

— Недейте! — умолително каза той. — Скрийте вашите мисли! Те са изпълнени с болка, унижение и омраза! Аз не исках това! Исках да ви помогна! Говорех това, което вие искахте! Аз бях длъжен...

Но Келвин не му обръщаше внимание.

— Ти трябва да кажеш, но ако кажеш, ще причиниш вреда, така че не трябва да кажеш; но ако не кажеш, ще причиниш вреда, така че...

Ерби нададе страшен писък, който приличаше на многократно засилен звук на флейта пиколо. Той ставаше все по-рязък и по-рязък, все по-висок и по-висок, в него се долавяше отчаянието на загиваща душа. Пронизителният звук изпълни цялата стая... Когато писъкът стихна, Ерби се строполи на пода като безформена маса от неподвижен метал.

Лицето на Богерт беше побеляло като платно.

— Той е мъртъв!

— Не — Сюзан Келвин избухна в конвулсивен, лудешки смях. — Не е мъртъв! Просто е безумен. Аз поставих пред него неразрешима дилема и той не издържа. Можете да го бракувате като старо желязо — той вече никога нищо няма да каже.

Ленинг се наведе над онова, което преди малко се наричаше Ерби. Той докосна студеното, неподвижно металическо тяло и потрепери.

— Вие направихте това нарочно.

Той стана и обърна обезобразеното си лице към нея.

— И така да е! Сега вече нищо не може да се направи. — С внезапна горчивина тя прибави:

— Той си го заслужи.

Директорът хвана за ръката замръзналия на мястото си Богерт.

— Все едно! Да вървим, Питър. — Той въздъхна. — Без друго от такъв робот няма никаква полза.

Очите му изглеждаха стари и уморени. Той повтори:

— Да вървим, Питър!

Не много скоро, след като те излязоха, доктор Сюзан Келвин дойде на себе си. Погледът ѝ се спря върху Ерби и лицето ѝ отново придоби напрегнат израз. Тя дълго го гледа. Най-после тържеството се смени с безпомощност и разочарование. И всички вълнуващи я мисли се изляха само в една безкрайно горчива дума, която се изтръгна от устните ѝ:

— Лъжец!

Публикувано в списание „Наука и техника за младежта“, брой
9/1965 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.